

малолітніх осіб від протиправних посягань, а також всіх дітей виключно від вчинення кримінального правопорушення у їх присутності. Отже, одним із першочергових кроків, скерованих на удосконалення кримінально-правового захисту неповнолітніх осіб від протиправного посягання, є уточнення п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України та викладення його у такій редакції: ... 6) вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення **щодо дитини або у присутності дитини...**

Таким чином, проведене дослідження надало підставу констатувати, що в частині кримінальної відповідальності та покарання дітей національне кримінальне законодавство потребує перегляду та оновлення. Це стосується як удосконалення норм Загальної частини КК України, так і кримінально-правових норм, в яких посягання на неповнолітніх та малолітніх осіб визначено кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками, а також тих, де неповнолітні є спеціальними потерпілими – ст.ст. 137, 156, 156-1, 164, 301-2, 304, 323, 324 КК України, де доцільно удосконалити види та розміри покарань.

Список використаних джерел

1. Статистика Офісу Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1209>.

Андрій СОБАКАРЬ

завідувач кафедри

адміністративного права і процесу

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,

підполковник поліції

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, зростання соціальної напруги та складних викликів у сфері виховання молоді особливого значення набуває питання адміністративної відповідальності неповнолітніх як одного з найважливіших засобів впливу на правосвідомість молодого покоління. Адміністративне законодавство покликане не лише

реагувати на вже вчинені правопорушення, а й виступати ефективним запобіжником протиправної поведінки осіб, які ще не досягли повноліття. Саме через систему адміністративної відповідальності суспільство прагне забезпечити не лише охорону правопорядку, а й реалізацію виховної функції держави щодо підлітків, які ще перебувають у процесі становлення як особистості.

Неповнолітні як суб'єкти адміністративної відповідальності характеризуються особливою психоемоційною сприйнятливістю, схильністю до наслідування, нестійкістю поведінки та високим рівнем впливу з боку соціального оточення. Це обумовлює необхідність особливо виваженого та гнучкого підходу до визначення і реалізації правових механізмів їх відповідальності. Водночас існуюча система адміністративного законодавства України виявляє низку проблем як у нормативному, так і в практичному вимірах, що перешкоджає досягненню мети виховного впливу на неповнолітніх правопорушників.

Основною метою будь-якої форми юридичної відповідальності є запобігання правопорушенням. Проте кожен її вид має власні механізми впливу на осіб, які порушили правові норми. Щодо неповнолітніх особливо важливим є використання не лише адміністративної відповідальності, а й комплексу превентивних та інших адміністративно-правових заходів. Такий підхід вважається одним із найефективніших у протидії правопорушенням серед молоді, адже адміністративні методи, які ґрунтуються на принципах владного впливу й субординації, відзначаються оперативністю, що є критично важливим для своєчасного реагування на правопорушення, їх запобігання, а також усунення чинників, які сприяють їх виникненню. На відміну від кримінального чи цивільного механізму відповідальності така оперативність не завжди є можливою.

Використання різноманітних засобів впливу на неповнолітніх дає змогу індивідуально обирати ті заходи, які найбільш доцільні для конкретної ситуації, що дозволяє здійснювати виховну й профілактичну дію з урахуванням особистісних рис порушника. Аналіз наявних адміністративно-правових інструментів свідчить, що у контексті їх застосування до осіб, які не досягли повноліття, домінує саме виховний і запобіжний характер впливу. При цьому каральна складова таких заходів часто виражена незначною мірою або відсутня взагалі. Основний акцент робиться на корекцію девіантної поведінки та розвиток у підлітків усвідомленого й відповідального ставлення до соціальних норм та оточення.

Слід погодитись із О. Чернецьким, який до особливих ознак адміністративної відповідальності неповнолітніх відносить те, що ця відповідальність носить виховний та нематеріальний характер, оскільки до неповнолітніх у віці від 16 до 18 років, як правило, застосовуються заходи впливу, які не є адміністративними стягненнями. Це, зокрема:

– зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у

потерпілого;

- застереження;
- догана або сувора догана;
- передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють.

Також за вчинення адміністративних правопорушень в окремих випадках неповнолітні віком від 16 до 18 років можуть нести адміністративну відповідальність на загальних підставах (у разі вчинення дрібного розкрадання, порушення правил дорожнього руху, дрібного хуліганства, стрільби з вогнепальної зброї в населених пунктах, злісної непокори законній вимозі або розпорядженню працівника поліції і порушення правил поведінки з вогнепальною зброєю та боєприпасами). До неповнолітніх не застосовується адміністративний арешт, про що зазначено у ст. 32 КУпАП, вчинення правопорушення неповнолітнім є обставиною, що пом'якшує відповідальність, та інше [1, с. 442].

Однією з важливих рис адміністративної відповідальності неповнолітніх є її взаємозв'язок із заходами впливу, які можуть бути застосовані до їхніх батьків або осіб, що виконують аналогічні функції. Відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення до таких осіб можуть застосовуватись адміністративні санкції за неналежне виконання обов'язків щодо виховання дитини, допущення її до стану алкогольного чи наркотичного сп'яніння, або за інші дії чи бездіяльність, що сприяли вчиненню правопорушення неповнолітнім. Застосування відповідальності одночасно до підлітка та його законних представників дозволяє посилити профілактичну ефективність правових заходів і створити систему спільної відповідальності, спрямовану на формування у дитини свідомого правомірного поведіння.

Варто зазначити, що адміністративна відповідальність у контексті правопорушень, скоєних неповнолітніми, має значну перевагу над іншими формами юридичного впливу. Це знайшло своє відображення у нормативному регулюванні, яке передбачає спеціальні механізми відповідальності, орієнтовані саме на осіб віком до 18 років. Хоча існують загальні заходи, які можуть бути застосовані як до неповнолітніх, так і до дорослих правопорушників (наприклад, штрафні санкції), у межах адміністративного права створено окрему підсистему, що враховує специфіку юного віку, рівень правосвідомості та соціальну вразливість цієї категорії осіб.

Це вирізняє адміністративне право від інших галузей – зокрема, кримінального та цивільного. У кримінальному праві неповнолітній зазвичай розглядається через призму пом'якшення покарання або особливих умов притягнення до відповідальності, але загальні принципи залишаються тими ж, що й для дорослих. У свою чергу цивільне право розглядає відповідальність неповнолітніх переважно з точки зору матеріального відшкодування збитків і не фокусується на виховній чи превентивній функції. Натомість адміністративно-правовий підхід передбачає застосування

гнучких та адаптивних механізмів, які мають на меті не лише покарання, а передусім соціалізацію, профілактику та корекцію поведінки підлітка.

Однак слід зазначити, що незважаючи на великі можливості впливу на неповнолітніх, закладені в адміністративному законодавстві, принцип індивідуалізації відповідальності неповнолітніх у ньому нині ще не отримав свого належного розвитку. Це пов'язано як з певними недоліками правового регулювання адміністративної відповідальності в цілому, так і наявністю низки невирішених проблем, безпосередньо пов'язаних з відповідальністю неповнолітніх.

В нинішніх умовах окремі заходи впливу до неповнолітніх є недосконалыми, малоефективними і застарілими [2, с. 25].

Як уже зазначалося, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає перелік заходів впливу, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, однак у ньому не міститься чітких дефініцій їхнього змісту чи мети. Це значно ускладнює розуміння правової природи таких заходів і створює труднощі при їх застосуванні на практиці. Зокрема, стаття 24-1 КУпАП регулює питання заходів впливу щодо осіб віком від 16 до 18 років. При цьому значна частина правопорушень, які вчиняються дітьми до 16 років, залишаються поза межами правового реагування. Такий стан справ призводить до зростання відчуття безкарності серед підлітків. Зважаючи на те, що 14-річний вік визнається мінімальним порогом відповідальності у багатьох законодавчих нормах України, доцільно було б саме з цього віку передбачити можливість притягнення до адміністративної відповідальності.

Крім того, сам перелік заходів, передбачених чинним законодавством, потребує кардинального перегляду та модернізації. Більшість з них не забезпечує досягнення основної мети – зниження рівня правопорушень серед неповнолітніх. Ще одним аспектом проблем є нечітка процедура реалізації деяких із цих заходів. Наприклад, вимога просити вибачення у потерпілого не містить конкретизації щодо форми вибачення, необхідності публічності або участі свідків, що призводить до неоднозначного тлумачення під час практичного застосування.

Серйозні питання викликає також застосування таких заходів, як догана або суворя догана, які за своєю суттю притаманні трудовим відносинам і є малоефективними щодо неповнолітніх. До того нормативно не визначено порядок їхнього документального оформлення й процедурного закріплення, що ще більше ускладнює їх практичне застосування. У більш широкому контексті варто визнати, що значна частина адміністративно-деліктних норм, спрямованих на неповнолітніх, не відповідає сучасним умовам і має риси рудиментарної спадщини радянської системи, тому практично не використовується у правозастосуванні [3, с. 316-322].

Водночас адміністративні примусові заходи мають суттєву перевагу над іншими, оскільки відзначаються яскраво вираженим запобіжним і виховним характером. Їх ефективне та своєчасне застосування може

сформувати у неповнолітнього відчуття особистої відповідальності перед суспільством і державою вже на ранньому етапі становлення його особистості.

Слід також підкреслити, що крім правових, можуть застосовуватись і альтернативні способи впливу на підлітків, наприклад: шефська підтримка з боку організацій, залучення до виховного процесу педагогічних колективів, а також соціальний контроль з боку служб у справах дітей. Ці додаткові заходи мають суттєвий потенціал для корекції поведінки та соціалізації неповнолітніх правопорушників.

Недоліки в правовому регулюванні адміністративної відповідальності неповнолітніх не є випадковими. Вони зумовлені, зокрема, відсутністю цілісної системи адміністративних санкцій у законодавстві та браком єдиної концептуальної основи щодо їх структури й функціонування в юридичній науці. Особливо це стосується межі між адміністративними заходами відповідальності та заходами громадського впливу, які мають різну правову природу, підстави, цілі та способи реалізації. Їх ототожнення є юридично некоректним і суперечить принципам правової визначеності.

Отже, юридична відповідальність є одним із ключових інструментів впливу на поведінку осіб у суспільстві. Її подальше вдосконалення, зокрема в частині, що стосується неповнолітніх, є актуальним і необхідним завданням, яке потребує послідовного законодавчого та наукового осмислення.

Список використаних джерел

1. Чернецький О. Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання. *Форум права*. 2008. № 1. С. 439-444.
2. Тріпак Ю. Р., Краковська А. Є. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. № 11(1). С. 23-28.
3. Соловйова О. М. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: чи потрібні зміни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 316-322.